

PRZYRODNY (38) *ai*

przyrodny (37), **przyrodni** *a.* przyrodny (1) *ZapWar.*

o jasne.

[*comp* przyrodni(e)jszy.]

sg m N przyrodny (3). ◇ *G* przyrodn(e)go (8). ◇ *D* przyrodn(e)mu (3); -emu (1), -(e)mu (2). ◇ *A* przyrodn(e)go (2). ◇ *I* przyrodnym (1). ◇ *f N* przyrodną (1). ◇ *G* przyrodn(e)i (1). ◇ *I* przyrodną (2). ◇ *n* [*G* przyrodni(e)jsz(e)go.] ◇ *A* przyrodn(e) (1). ◇ *pl N m pers* przyrodni (2). *subst* przyrodn(e) (1). ◇ *G* przyrodnych (9). ◇ *D* przyrodnym (2). ◇ *A m pers* przyrodn(e) (1). [*subst* przyrodn(e).] ◇ *I m* przyrodnymi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzy z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. *Związany ze sferą biologiczną oraz zmysłową człowieka jako naturalny i wrodzony* (3) : Dałci Pan Bog pięć śmyłow rozumu przyrodnych/ Vmiejże ie śprawować w obyczáioch godnych. *BielKom C3v.*

Wyrażenia: »przyrodny narząd« = *genitalia* (1): Obwiniony o cudzołóstwo/ gdy iełt przes przyrodnych narządow ktemu/ zeznánie iego nic nieważy. *GroicPorz y2.*

»przyrodna niemoc« = *menstruacja* (1): niewiáłthy niemocne przyrodną niemocą [*mulieres menstruatae*] będą rodzić dziwne pothwory *Leop 4.Esdr 5/8.*

a. [*Nakazany przez naturę:*

Szereg: »główny i przyrodny«: Iż nád Małżeńłstwo nic głównieyszego/ y przyrodnieyszego niemáłz/ przeto też nigdziey więłtze śprawy lie nietrafiáią/ iáko w Małżeńłtwie *SzczerbSpecSax 221 (Linde).*]

2. *Należący do czyichś indywidualnych cech charakterystycznych* (3) : [*Vrumuie [= usuwa] ćwiczenie [tj. wychowanie, nawyk]/ y przyrodne złości. BielawMyśl Cv.*]

W połączeniu szeregowym (1): Wenus/ dwoie Dżiśia ludzi póymuie/ w ślubné iárzmo fwoie: Zacnégo *IANA ZRVSCA/* z rodu y z dziełności/ Z cnót przyrodnych [...]. *Zonę iemu ślubioną/ [...] ANNę Z MIROVVA OstrEpit A2v.*

Wyrażenia: »z natury przyrodny« (1): Hełper iák iálna iełt między gwiazdami/ Ták tve wípániáłe Pánno nád Pánnámi Są obyczáie/ z náturey przyrodne *SzarzRyt D4v.*

»z ojców przyrodny« = *dziedziczony* (1): Ale iełłiz wam z oyców przyrodna rzecz iełt Aziią woiowác [...]: rozumiéyćiełz ták/ iż [...] *OrzJan 46.*

3. *Pozostający z kimś w bliskich związkach, w stosunkach osobistych; też od związków tych zależny* (32) :

a. *Powinowaty, krewny* (14) :

przyrodny komu (1): A fyn lepak tego kfiążęćią ktořegom ia śćiął/ zábił ony dwa młodzieńce wifzące wgmáchu/ mnie przyrodne. *HistRzym 53.*

a. *W funkcji rzeczownika:* »przyrodny«; *propinquus Vulg, JanStat, Cn; cognatus Vulg, Cn; cognatio Vulg; genus PolAnt; congener, proximus Cn* [w tym: *pl* (10), *sg* (3); *czyj* (11) – *pron poss* (8), *G sb i pron* (2), *ai poss* (1)] (13) : Z fynow *IZACHAR/* po narodziech fámiłiach/ y domach przyrodnych fwoich/ wifłýłtkich po imieniu od dwudziełtu lat y wifłey/ tych ktorzy mogli wynidz ná woynę/ nálicżono

pięćdziesiąt/ y czterzy tyfiące/ y czterzytá. *Leop Num* 1/30, *Num* 1/40, 27/9, *Ruth* 4/1, 3, 5, 1.*Reg* 20/6, 1.*Mach* 10/89; *BibRadz* 2.*Cor* 11/26; [y poymiełz żonę fynowi moiemu z przyrodnych moich z domu oycá moiego *Leop Gen* 24/40 (*Linde*), 2.*Mach* 11/35 (*Linde*); *SandMalEwan* 22].

W połączeniach szeregowych (4): *Leop Num* 1/32, 34, 38; tedy bliŕcy krewni przyrodni powinowáci ich oné dobrá trzymáć/ y w oné w wiázác fie mogą *SarnStat* 208.

b. *Mający tego samego ojca a inną matkę niż ktoś lub odwrotnie* (14) : a sororibus ... germanis unius patris et a ... uterinis alias przyrodnych *ZapMaz* VI 6/48v; Fratres uterini, dicuntur filii eiusdem matris et ex diversis patribus, przyrodny *BartBydg* 251.

Wyrażenia: »brat, bracia przyrodni(a)« [w tym: *czyj* (8) – *G sb i pron* (4), *pron poss* (4), [*ai poss*]] [*szyk* 9:1] (9:1): yakom sza ya nyewyednyal o porownyanye poszágow (mázow szwoych) szlachathnymy frączem maczeyem szczeszthnym yanem dorothyja szbrácza przyrodnya a daley podlug poszwa thako my bog. *ZapWar* 1512 nr 2130; Couterinus, ex eodem utero cum alio progenitus, przyrodny brath vel syostra *BartBydg* 36b; Ifz oni dobrowolnie pufczaią bieniałzewi brathu fwemu przyrodnemu W zelistriiiewie dwu kmiećiu *ZapKościar* 1580/13; Mlinarłz Lipusky polofzyel bratu swyemu fzelznyemu a przyrodnemu 15 m Lyczby prufzky *ZapKościar* 1590/47, 1580/12v, 13, 13v, 16, 1587/74 [2 r.]; [PO zabitym Bretisláwie wybran ná Kxięstwo Borzywoj wtory/ brat przyrodny Brátisláwow *BielKron* 1551 147v, 126].

»siostra przyrodna« (3): *BartBydg* 36b; okrom fioftry rodzoney y przyrodney á oycowey fioftry/ [*Żyd*] może káżdą iną bliŕką w rodzye poiąć. *BielKron* 44v; *ZapKościar* 1580/4v.

Szereg: »rodzony a (i) przyrodny« (2): *BielKron* 44v; przy ktorym podziękowaniu z zupełny zaplathy beli brácia rodzeni [...] obiecuiąc iemu pokoi i od wŕzitkich ŕsiotr fwoich rodzonych a iego przyrodnych *ZapKościar* 1580/4v.

c. *Zwiázany z pokrewieństwem* (1) :

Wyrażenie: »prawo przyrodne« (1): ktora Electia [...] doŕzłá/ naprzod iż Władifław Krol Czełki y Węgiarłki Brát iego fpuŕcił mu dobrowolne práwo przyrodne na Kroleŕstwo Polłkie *StryjKron* 707.

d. *Należący do tej samej zbiorowości plemiennie-językowej* [w tym: *czyj* (2)] (3) : [żebyŕcie W.M. [...]/ raczyli obmyŕláváć o tym/ iákoby tá Vkráiná złota opływálá poŕpołu y z koroną Polłką w lepŕzym beŕpieczeńŕtwie á niželí teraz opływa/ ták od Pogan iáko też náwet y od Mołkwy/ gdyż ci przyrodni nieprzyiáćiele niepomáłu dołek pod nią záwždy kopáią. *WerPublika* 2.]

a. *W funkcji rzeczownika*: »przyrodny« [zawsze w nawiązaniu do tego samego tekstu] (3) : [św. Paweł do Tessaloniczan:] Abowiem wy brácia/ ftáliŕcie ŕię náŕładowcámi zborow Bożych/ ktore ŕą w Iudłkiey ziemi [...]/ żeŕcie y wy toż ćierpieli/ od fwoich przyrodnych/ iáko y oni od żydow. *NiemObr* 9; *CzechEp* 25; *WujNT* 1.*Thess* 2 arg.

Synonimy: 1. naturalny; 2. jedyny, mianowity, pojedynkowy, własny, właściwy; 3. bliski, krewny, powinny, powinowaty.

Cf **PRZYRODZONY**